

TURMUSH FAROVONLIGINI OSHISHIDA AHOLI DAROMADLARINING O‘RNI

Yaxshimuratova Xasiyat Xudaybergenovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida aholi turmush darajasi ko‘rsatkichlari, turmush sifati indeksi, aholi daromadlari va viloyatlar kesimidagi tahlil qilingan, shuningdek, muallifning soha faoliyatiga oid istiqbolli fikrlari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: aholi turmush darajasi, aholi turmush sifati, daromadlar, shaxsiy daromad, real daromad, nominal daromad.

SOME TOPICAL ISSUES OF POPULATION INCOME AND WELL-BEING

Yakhshimuratova Xasiyat Khudaybergenovna

The teacher of Tashkent State University of Economics

ABSTRACT

This article describes the indicators of the standard of living of the population in the Republic of Uzbekistan, the index of the quality of life, the income of the population and the analysis of regions.

Key words: standard of living of the population, quality of life of the population, income, personal income, real income, nominal income.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganidek, yurtimizda yashayotgan har qaysi inson millati, tili va dinidan qat’iy nazar, erkin, tinch

va badavlat umr kechirishi, bugungi hayotdan rozi boʻlib yashashi – bizning bosh maqsadimizdir. Mamlakatimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligi birinchi navbatda ijtimoiy sohadagi islohotlarimiz samarasi bilan chambarchas bogʻliq⁴³. Demak, aholining turmush darajasi jihatidan farqlanishini aniqlash maqsadida tirikchilik minimumi aniqlanadi. Tirikchilik minimumi-isteʼmol savatiga asosan belgilanadi. Isteʼmol savatini aniqlash uchun unga kiradigan eng zarur oziq-ovqat va nooziq ovqat maxsulotlari hamda xizmatlar guruhi belgilanadi hamda ularni jon boshiga isteʼmol meʼyori aniqlanadi.

Isteʼmol savatini tashkil qilgan eng zarur isteʼmol mahsulotlari va xizmatlari meʼyori miqdorining joriy bozor baholariga koʻpaytmasining yigʻindisi tirikchilik minimumini tashkil etadi.

Aholi turmush darajasi –mamlakatning iqtisodiy taraqqiyot darajasiga mos keluvchi hayot sharoitlarining yigʻindisidir. Uning asosiy koʻrsatkichlari quyidagilardan iborat:

-aholining daromadlilik darajasi, insonning kamolot indeksi, turmush sifati, turmush sifati indeksi.

Aholining daromadlilik darajasi yalpi milliy mahsulotning aholi jon boshiga nisbati bilan izoxlanadi. Insonning kamolot indeksi aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot ishlab chiqarish, kutilayotgan umr koʻrish yoshi, aholining bilim darajasi koʻrsatkichlari bilan ifodalanadi.

Aholining turmush sifatini ifodalaydigan koʻrsatkichlar:

- aholi jon boshiga YAMM; kutilayotgan umr koʻrish yoshi; shaxsiy baxt tushunchasi; daromadning muvofiqligi; oilada egallagan oʻrni; salomatlilik; hayot tarzi.

Aholining turmush sifati indeksi quyidagi koʻrsatkichlar bilan belgilanadi:

⁴³ Sh.M.Mirziyoyev. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti 2019 yil uchun moʻljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2018

Aholining daromadlari aholi uchun shaxsiy ehtiyojlarni qondirishda ,muxim manba bo‘lib xizmat qiladi.Shu sababli turmush tarzini tavsiflovchi statistik ko‘rsatkichlar kompleksida aholi daromadlari ko‘rsatkichlari aloxida o‘ringa ega.

Aholi daromadlariga asosan mexnat uchun olgan ish xaqi, individual mexnat, tadbirkorlik faoliyatidan daromadlar, mulk daromadlari va boshqa daromadlarni kiritishimiz mumkin.

Bozor iqtisodiyotiga o‘tish sharoitida O‘zbekiston aholi daromad turlari, jumladan tadbirkorlik,mulk daromadlari kabilar ko‘payib bormoqda.

Aholi daromadlari, ularning tarkibi, kelish manbalari va tabaqalanish darajasi jamiyat iqtisodiy va ijtimoiy farovonligining eng muhim ko‘rsatkichidir. Madomiki, daromadlar insonning shaxsiy ehtiyojlarini qondirishning asosiy manbai bo‘lib xizmat qiladi ekan, aynan daromad kengroq tushuncha bo‘lib, aholi turmush darajasining markaziy bo‘g‘ini bo‘lib hisoblanadi. Eng avvalo daromad deganda ularning turlari va asosiy olinish manbalari qandayligini bilish muhimdir. "Daromad" tushunchasi juda murakkab iqtisodiy kategoriyani ko‘rsatadi. Bu o‘rinda gap aholining shaxsiy daromadlari haqida ketadi, aholi shaxsiy daromadlarining quyidagi ta’riflarini keltirish mumkin:

Shaxsiy daromadlar - bu inson tomonidan pul va tabiiy shaklda olinadigan, ular tomonidan turmushning muayyan darajasini ta’minlash uchun foydalaniladigan mablag‘lar majmuidir.

Real daromad-narx darajasi o‘zgarishi hisobga olib,aholining ixtiyorida bo‘lgan daromadga sotib olish mumkin bo‘lgan tovar va xizmarlar miqdorini ko‘rsatadi, ya’ni daromadning xarid quvvatini bildiradi.

Respublikamiz aholisining daromadlarini ko‘radigan bo‘lsak,2022-yilning birinchi choragida O‘zbekiston aholisining real daromadlari o‘sishi 3,3 foizgacha sekinlashdi. Ushbu ko‘rsatkich 2021-yilda 7,7 foizga teng bo‘lgandi. Aholining daromadlar tarkibida pul o‘tkazmalarining ulushi kamaydi. Shu bilan birga, aholi jon boshiga umumiy daromad 3,2 mln so‘mgacha ko‘tarildi.

Toshkent shahrida aholi jon boshiga nisbatan nominal daromadlar 7,71 mln so‘mni tashkil qilib, poytaxt uch oy davomida yetakchilikni saqlab qoldi. Keyingi o‘rinlarda Navoiy viloyati — 5,76 mln so‘m, Toshkent viloyati — 3,77 mln so‘m, Buxoro viloyati — 3,47 mln so‘m qayd etildi. Aholining nominal daromadlari eng past hudud esa Namangan viloyati bo‘ldi — 2,33 mln so‘m. Muhim jihatlardan biri aholi daromadlari Navoiy (+10,2 foiz), Farg‘ona (+9,4 foiz) va Toshkent (+6,5 foiz) viloyatlarida oshdi. Buxoro (-0,6 foiz), Surxondaryo (-0,4 foiz) viloyatlari va Qoraqalpog‘istonda (-0,3 foiz) esa aholi daromadlari biroz kamaydi.

Aholining umumiy daromadlari tarkibida mehnat faoliyati (xodimlar va yakka tartibdagi tadbirkorlar) ulushi 62 foizdan 62,5 foizga oshdi. Mol-mulkdan olingan daromadlar ulushi o‘tgan yilda 2,7 foizga teng bo‘lgan bo‘lsa, joriy yilda 3,1 foizgacha o‘tdi. Transfertlardan olinadigan daromadlar (pul o‘tkazmalari, nafaqalar, pensiyalar, stipendiyalar) ulushi bir vaqtning o‘zida 0,3 foizga kamayib, 26,9 foizni tashkil etdi.

Ishchilarning daromadlari umumiy daromadning 32,8 foizini, yakka tartibdagi tadbirkorlar esa 29,6 foizini tashkil qiladi. Mustaqil ravishda band bo‘lganlarning umumiy daromadlardagi ulushi bo‘yicha Jizzax (44,1%), Buxoro (39,4%), Xorazm (47%), Toshkent viloyati (35,7%) va Surxondaryo (35%) yetakchilik qilmoqda.

Yuqoridagi ma’lumotlardan kelib chiqib, aholi pul o‘tkazmalari kamayishi dunyodagi siyosiy vaziyatning murakkablashganligidan, shuningdek, aholining mol-mulkdan daromadlarining oshishiga sabab yangi turar joylarning ko‘payishi va aholining turar joyga bo‘lgan ehtiyojining oshishi, joylarning minimal narxlarining oshishida ko‘rsak bo‘ladi.

Mamlakatda aholi daromadlarining oshib borishi o‘z navbatida ular turmush sharoiti va sifatining bosqichma-bosqich yaxshilanib borishiga zamin yaratmoqda. Xulosa qilib shuni aytishimiz umkinki Aholi turmush darajasi tushunchasini ularning hayot kechirishi uchun zarur bo‘lgan moddiy va ma’naviy ne‘matlar bilan ta’minlanishi hamda kishilar ehtiyojining bu ne‘matlar bilan qondirilishi darajasi sifatida ta’riflash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Sh.M.Mirziyoyev. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2019 yil uchun mo‘ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2018
2. I.O.Yakubov, B.K. G‘oyibnazarov, X.M. Abdusattorova, K.T. Ochilov. Balans muammolari, O‘quv qo‘llanma O‘z PYOUJ nashriyoti T. 2004 37-49.
3. O‘zbekiston Respublikasi Statistika Qo‘mitasi ma‘lumotlari.
4. <http://www.worldbank.org>.
5. T.Turgunov, I.Jalolov “Aholi turmush darajasi rivojlanishi statistic baholash: milliy va xalqaro tajriba” - “Jamiyat va boshqaruv” №4, 2018 y.